

ду влади, що виникають між суб'єктами регіонального політичного процесу – регіональним співтовариством, органами управління, соціальними групами, партіями. Політична позиція, співробітництво, компроміс, конкуренція, консолідація, конфлікт, боротьба – далеко не повний перелік політичних відносин, що активно виявляються в регіональному політичному процесі. Таким чином, адекватний розгляд даних елементів регіональної політичної системи і дозволяє осмислювати регіон як суб'єкт політики.

Виходячи з окресленого, доходимо висновку, що не всі адміністративно-територіальні одиниці верхнього рівня можуть бути визначені як політичні системи, а, отже, суб'єкти політики, і далі – регіони. Розуміючи можливість існування багатьох критеріїв «розпізнавання» регіональних політичних систем, на наш погляд, найбільш адекватним є підхід, відповідно до якого найбільш важливі політичні взаємодії відбуваються усередині конкретного регіону, а більшість властивостей регіону є наслідком процесів, що відбуваються на його рівні.

Зазначені висновки підтверджують результати виборів в Україні. Зокрема, вибори 2004 р. Президента України та дострокові вибори 2007 р. до Верховної Ради України підтвердили чітко виражений регіональний характер виборів в Україні за весь час її незалежності.

Підводячи певний підсумок огляду визначень регіону у літературі, вважаємо, що регіон – це одна з одиниць територіальної структури національної держави, ланка адміністративно-територіального поділу субнаціонального рівня, де діють регіональні владні інститути з визначеними повноваженнями і відповідними фінансовими ресурсами для їх реалізації та відбувається регіональний політичний процес. Адміністративно-територіальні межі, з одного боку, є похідними від політичної суб'єктності регіонів, а з іншого – самі можуть нести великий заряд перетворення регіонів у територіальні спільноти, що виступають в якості політичних суб'єктів.

Література.

1. Дергачев В. А., Вардомский Л. Б. Регионоведение. Учебник. – М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2004. – 464 с.
2. Калитчак Р. Г. Регионализм у европейских интеграционных процессах. – К.: Знання, 2007. – С. 15–16.
3. Керецман В. Ю. Государственное регулирование регионального развития: теоретические аспекты: Моногр. – К.: Вид-во УАДУ, 2002.
4. Косолапов Н. А. Политико-психологический анализ социально-территориальных систем. Основы теории и методологии (на примере России). – М., 1994. – С. 30
5. Ле Руа Ладюри Э. История регионов Франции. – М.: РОССПЭН, 2005. – С. 232.
6. Материальная цивилизация, экономика и капитализм, XV–XVIII вв. / Пер. с фр. – М.: Весь мир, 2006. – С. 489.
7. Томпсон Е. Регионы, регионализация та регионализм в современной Европе // Глобализация. Регионализация. Региональная политика. Хрестоматия современной зарубежной социологии регионов / Под ред. И. Ф. Кононова. – Луганск: Альма-Матер – Знання, 2002. – С. 96.
8. Чужиков В. И. Региональные интеграционные стратегии постсоциалистических стран Европы. – К.: «Кадр», 2003.

9. Чумаченко М. Г. Проблемы регионального самоуправления в Украине // Экономика Украины. – 1993. – № 6. – С. 6.

10. Declaration of the Assembly of European regions on regionalism in Europe // http://www.a-e-r.org/fileadmin/user_upload/PressComm/Publications/DeclarationRegionalism/GB-Declaration-Regionalism.doc

11. Haberer P. Federalismo, regionalismo e piccolo stati in Europa // Il federalismo europeo e la democrazia europea a cura di G. Zagrebelsky – R.: La Nuova Italia Scientifica, 1994. – P.84.

12. Keating M. Les regions constituent-elles un niveau de gouvernement en Europe? // Les paradoxes des regions en Europe sous la direction de P. Le Gales et C. Lesquesne. – P.: La Decouverte, 1997. – P. 26–30

13. Regionalisation in Europe/ Recommendation 1811 (2007) // <http://assembly.coe.int/main.asp?Link=/documents/workingdocs/doc08/edoc11626.htm>.

14. Regions d'Europe. Dossier thematique de l'Assemblee des Regions d'Europe. – №11. – 2005. – P.4.

15. Shmitt-Egner P. Handbuch der Europäischen Regionalorganisationen. – Baden-Baden: Nomos Verlagsgesellschaft, 1999. – P.73–75.

16. Volpi M. Stato federale e Stato regionale: due modelli a confronto // La riforma delle autonomie regionali a cura di G. Rolla. – Torino: G. Giappichelli, 1998. – P.56–57.

УДК 323.172:378.046.4

Сергій Попов, Сергій Білорусов

ІННОВАЦІЙНО-ОРІЄНТОВАНІ СКЛАДОВІ ЩОДО ВПРОВАДЖЕННЯ ПРОГРАМИ ЕКОНОМІЧНИХ РЕФОРМ

Розглядається досвід освітньо-наукової співпраці закладів державно-управлінської освіти і органів виконавчої влади на прикладі Одеського регіонального інституту державного управління НАДУ при Президентові України, Херсонської облдержадміністрації та Херсонського обласного центру перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів у контексті виконання Програми економічних реформ 2010–2014 років.

Ключові слова: освітньо-наукова співпраця, Програма економічних реформ.

Виконання Національного плану дій на 2011 рік щодо впровадження Програми економічних реформ на 2010–2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» (далі – Національний план) безпосередньо пов'язано з формуванням ефективної та дієвої системи державного управління. Ключовими у цьому контексті, зокрема постають належний розвиток системи органів державного управління, державної служби та державного менеджменту.

© Попов С.А., Білорусов С.Г., 2011.

Сьогодні реформи щодо створення ефективної держави спрямовані на [1]: оптимізацію системи центральних органів виконавчої влади; концептуалізацію основ державної служби та визначення організаційно-правового статусу державного органу з питань реалізації державної політики у сфері державної служби та служби в органах місцевого самоврядування; реформування системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування. Національним планом, відповідними постановами Кабінету Міністрів України (далі – КМУ) та за підтримки міжнародних фондів започатковано розробку та впровадження в ряді регіонів України інструментів державного менеджменту, зокрема щодо: стратегічного та середньострокового планування, внутрішнього аудиту у відповідності до Європейських стандартів, механізму концентрації фінансових ресурсів на пріоритетних напрямках регіонального розвитку, бенчмаркетингу та комплексного аналітичного звіту щодо стану соціально-економічного розвитку; надання адміністративних е-послуг у сфері інвестицій; математичних моделей: демографічного та фіскального прогнозування та передбачення, іншого. Зазначені нововведення обумовлюють інноваційний характер державно-управлінських перетворень, зокрема регіонального рівня.

У даному випадку державно-управлінський інноваційний процес заснований на нових ідеях, розроблених як вітчизняними, так і закордонними дослідниками [2, с. 7–11]. В сучасних інноваційно-орієнтованих дослідженнях – М. В. Афанасьєва, Л. Ю. Гордієнка, В. П. Горбатенка, М. П. Денисенка, Ю. Г. Кальниша, А. Ф. Мельник, Е. Роджерса, А. Є. Никифорова – розглядаються: інноваційні процеси в державних установах та організаціях; методологічні засади державного управління інноваційною діяльністю; управління інноваційним процесом у державному органі; провайдинг інновацій як системи перетворення наукових знань на ринковий продукт з урахуванням інтересів усіх учасників інноваційного процесу; аналіз та оцінювання інноваційного розвитку в державному управлінні; інше. На запровадженні інноваційного механізму в державно-управлінській практиці акцентують увагу: Ю. М. Комар, Д. В. Кара-

мишев, О. В. Федорчак та інші. Застосуванню інноваційних підходів та сучасних методик добору персоналу, виконанню управлінських функцій, присвячено праці: В. Б. Авер'янова, В. Д. Бакуменка, О. А. Воронька, П. І. Надолішнього, Н. Р. Нижник, О. П. Якубовського та інших науковців.

Інноваційна діяльність включає низку невіддільних складових щодо організації процесу нововведення, який має досить складний та ймовірнісний характер. На теперішній час мають місце ґрунтовні наукові напрацювання з питань реформування системи державного управління, а також накопичено певний освітньо-науковий досвід щодо соціалізації нових типових ідей у сфері державної служби через інституції державно-управлінської освіти. Тому постає потреба у вивченні та поширенні такого досвіду з метою його використання як невід'ємного елементу інноваційного процесу в системі органів виконавчої влади (далі – ОВВ).

Державно-управлінська інноваційна діяльність ґрунтується на управлінській та забезпечувальній складових, інноваційному процесі та застосуванні таких загальносистемних видів та способів організації процесу нововведення, як: навчання, дослідження, комунікація, методологія, технологія та культура [2, с. 7–11]. Освітньо-науковий та науково-комунікаційний супровід сучасних регіональних перетворень мають визначальне значення щодо поширення інновацій, зокрема в системі ОВВ.

Особливу роль в успішному започаткуванні інноваційного процесу (ініціюванні інновації) відіграють інформаційно-комунікаційні джерела щодо висвітлення сутності проблем та наявних типових ідей, що можуть бути використані для розв'язання перших. Опитування державних службовців показує [3, с. 108], що до найбільш впливових джерел інформування про державно-управлінські інновації відносяться (рис. 1): викладачі (29,0%), засоби масової інформації (28,2%); керівні документи – 18,7%; колеги по роботі – 11,1% та керівники – 4,8%, спеціалізовані видання та знайомі – по 3,2%. Тобто викладачі посідають перше місце серед інформаційних джерел. Серед спеціалізованих видань респонденти зазначили такі: журнали «Вісник державної служби України», «Бюрократ» та газети «Урядовий кур'єр», «Голос

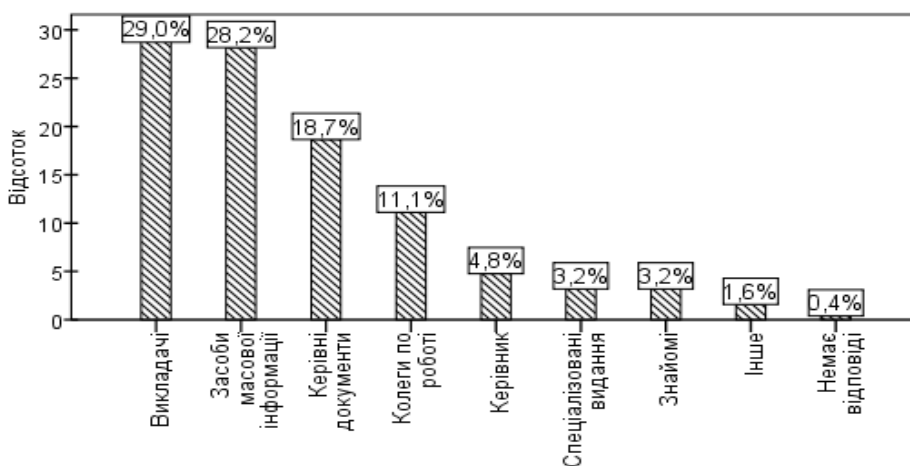

Рис. 1. Інформативні джерела про державно-управлінські інновації

України» тощо. Тобто викладачі посідають перше місце серед інформаційних джерел.

Серед інформаційних джерел респонденти виокремлюють ті, що найбільш докладно висвітлюють сутність інновації: засоби масової інформації – 31,2%; досвід колег, які впровадили інновацію – 27,5%; та викладачів інноваційного менеджменту – 21,7%; спеціальну настанову – 10,9%; рекламу – 5,8% (рис. 2). Тобто під час ініціювання інновації та її впровадження домінують міжособистісні зв'язки та засоби масової інформації: 49,2% (колеги по роботі та викладачі) проти 37% (засоби масової інформації та реклама). Такий розподіл інформаційних джерел повністю відповідає визнаній у світі дифузній моделі Ф. Басса [4, с. 237–238]. Вагомим є те, що викладач постає одним із провідних джерел інформування про інновацію, який інтегрує знання як власні, так і отримані шляхом вивчення досвіду науковців, практиків та колег по роботі. Цінність відносин «викладач – слухач» полягає в тому, що довіра до професійних знань та умінь викладача сприяє подоланню гетерофільного бар'єру.

Наведене вище підкреслює вагомість освітньо-на-

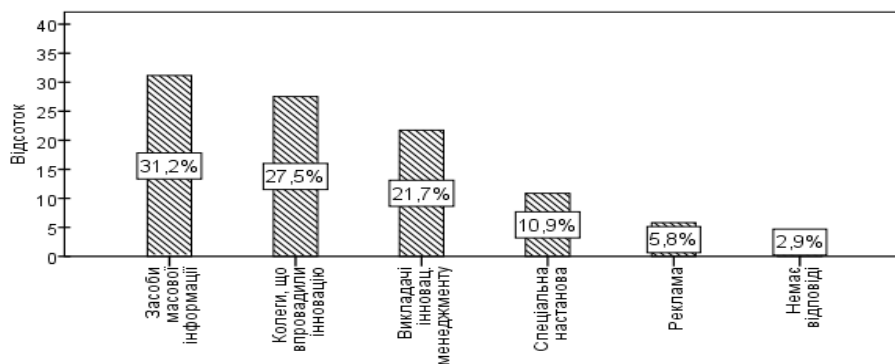

Рис. 2. Докладність висвітлення інновації

укового супроводу реалізації сучасних державно-управлінських нововведень. У сучасному аспекті зміст такого супроводу має визначатися завданнями Указу Президента України щодо оптимізації центральних органів виконавчої влади, реалізації Програми економічних реформ на 2010–2014 роки та Національного плану дій на 2011 рік. Соціалізація нових ідей у сфері державної служби на Півдні України (Автономна Республіка Крим, Одеська, Миколаївська і Херсонська області) та в Вінницькій області здійснюється вищими навчальними закладами (далі – ВНЗ) загальнонаціональної системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації державних службовців (Одеським регіональним інститутом державного управління (далі – Інститут) Національної академії державного управління при Президентові України (далі – НАДУ) та відповідними регіональними центрами перепідготовки та підвищення кваліфікації працівників органів державної влади, органів місцевого самоврядування, державних підприємств, установ і організацій (далі – ЦППК), а також ВНЗ Міністерства освіти і науки, молоді та спорту України (Миколаївським державним гуманітарним університетом ім. Петра Могили, Херсонським Національним технічним університетом, Одеською національною юридичною академією, іншими). Зазначені освітньо-наукові заклади здійснюють підготовку та підвищення кваліфікації державних службовців відповідно до діючих державних стандартів та виконують наукові дослідження за актуальною державно-управлінською проблематикою.

Провідну роль щодо формування належного інтелектуального потенціалу державної служби та служби в органах місцевого самоврядування на Півдні України та у

Вінницькій області виконує Інститут. Цей вищий навчальний заклад здійснює на взаємовигідних договірних засадах освітньо-наукову та науково-комунікаційну співпрацю з Радою міністрів АР Крим, облдержадміністраціями зазначених вище областей та відповідними регіональними ЦППК. Укладання рамкових договорів про співпрацю Інституту з зазначеними органами влади започатковано з Херсонською облдержадміністрацією (далі – ХОДА) та її обласним ЦППК у 2003 році. Пізніше рамкові договори було укладено з рештою з вище зазначених ОБВ Півдня України та Вінницької області.

Заслугує уваги досвід освітньо-наукової співпраці Інституту з Херсонською облдержадміністрацією та її обласним ЦППК. Напрями цієї співпраці Інституту з ХОДА визначено предметом рамкового договору про співробітництво:

- наукове супроводження розробки та реалізації окремих регіональних соціально-економічних програм розвитку, участь у складі ради по опрацюванню та розгляду проекту Стратегії економічного і соціального розвитку Херсонської області до 2015 року, визначення напрямів розвитку регіону до 2020 року;
 - здійснення навчальної, наукової, науково-методичної і просвітницької діяльності на замовлення Херсонської облдержадміністрації;
 - проведення стажування наукових і науково-педагогічних працівників Інституту, ознайомлення з проблематикою і фактичним фаховим станом справ в органах регіонального управління;
 - діяльність дистанційного навчально-наукового відділення Інституту при Херсонському обласному ЦППК з питань координації і науково-методичного супроводження стажування магістрантів, вибору тематики їх магістерських робіт відповідно до потреб регіону, надання їм консультативних послуг;
 - визначення актуальної для регіону тематики досліджень та виконання в рамках неї науково-дослідних робіт;
 - проведення соціологічних досліджень з актуальних питань підвищення якості і ефективності діяльності державно-управлінського персоналу;
 - розробка та використання систем автоматизованого тестування знань в навчальному процесі;
 - інформаційно-методичне супроводження професійного навчання державних службовців, використання видавничого потенціалу Інституту та його депозитарної бібліотеки Світового банку.
- Поточний зміст співробітництва визначається щорічним планом заходів, що затверджується першими посадовими особами ХОДА та Інституту. Виконання плану заходів координується відповідальними посадовцями від Сторін рамкового договору. Основна ідея співпраці полягає у визначенні проблемного поля з питань діяльності ОБВ Херсонської області та пошуку (розробці) нових ідей щодо їх розв'язання. В рамках цього підходу було сформовано відповідне проблемне поле з питань діяльності ОБВ Півдня України та Вінницької області і запропоновано керівництву місцевої влади, науковцям для вироблення пропозицій щодо подолання назрілих невідповідностей між існуючим станом регіонального

управління і новими суспільними потребами. Тобто, такий підхід за своїм змістом цілком відповідає сутті первинної складової інноваційного процесу – ініціювання інновації (нововведення).

Так, з метою успішного виконання регіональних програм розвитку малого та середнього підприємництва було розроблено програму семінарів-тренінгів та, зокрема, проведено тренінги щодо запровадження у державно-управлінську практику інструментів проектного менеджменту. Більш широко питання змістовного наповнення освітньо-наукового супроводу розглядалися через інструменти проблемно-орієнтованого підходу до аналізу навчальних потреб державних службовців ОБВ Херсонської області. У подальшому такі дослідження було проведено в ОБВ Півдня України та Вінницької області.

В межах рамкового договору Інституту з ХОДА здійснювалися дослідження на підставі низки угод, предмет яких реалізовано в освітньо-наукових та науково-комунікаційних заходах щодо:

- кадрової політики в органах державного управління і місцевого самоврядування, залучення, закріплення та адекватного використання на службі спеціалістів, створення умов для реалізації ними власного професійного потенціалу;
- організації дистанційного навчання в підвищенні кваліфікації державних службовців;
- системного розвитку та розширення професійних якостей державних службовців;
- моніторингу динаміки кар'єрного просування молодих державних службовців;
- визначення та задоволення потреб з вдосконалення професійної діяльності службовців місцевої влади;
- розробки теоретико-методологічних засад експертно-аналітичного та науково-методичного забезпечення діяльності органів регіонального (територіального) управління;
- якісної організації наукової та методичної роботи в закладах системи підготовки, перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів.

В результаті здійснення освітньо-наукового супроводу регіональних нововведень видано низку науково-методичних розробок, зокрема: «Організація наукової діяльності в системі перепідготовки та підвищення кваліфікації кадрів державного управління та місцевого самоврядування», «Система державного управління розвитком наукової діяльності України», «Кадровий менеджмент в системі державної служби», «Управління проектами. Підготовка до реалізації», «Визначення та задоволення потреб з вдосконалення професійної діяльності державних службовців як засіб підвищення ефективності органів місцевої влади», «Моніторинг регіональних потреб з удосконалення діяльності органів місцевої влади та їх працівників», «Результати наукових досліджень щодо удосконалення знань, вмінь, навичок працівників органів влади та використання потенціалу Центру при підвищенні кваліфікації кадрів» та «Дослідження динаміки кар'єрного просування молодих державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування», в яких висвітлюється спектр питань щодо стану та перспектив розвитку

окремих розділів державного управління та відповідної підготовки кадрів.

В межах Договору про співробітництво між Інститутом та ХОДА при обласному ЦППК діє дистанційне навчально-наукове відділення Інституту для координації, науково-методичного супроводу роботи з кадрами, цільового стажування слухачів і підготовки магістрів державного управління для регіону, яке працює за окремим, щорічно поновлювальним планом заходів.

Цікавим є досвід проведення спільних інформаційно-комунікативних заходів у форматі відео-конференцій, «круглих столів», громадських слухань з актуальних питань державної політики [5, с. 91–93]. Застосування інформаційно-комунікативних систем і технологій при підвищенні кваліфікації працівників ОБВ, зокрема у дистанційному режимі, сприяє розширенню можливостей щодо обміну досвідом фахівців споріднених спеціальностей та удосконаленню аналітично-прогностичних, інформаційних та координаційних аспектів діяльності ОБВ, спрощує на місцевому рівні доступ до інформації про компетенцію та повноваження державних органів, надання ними державних послуг, а також сприяє відкритості та прозорості діяльності державних органів, створює умови для дистанційного навчання державних службовців.

Однією із суттєвих перешкод успішному здійсненню регіональних нововведень є гетерофільний бар'єр, зумовлений освітньою розбіжністю державних службовців. Отримані шляхом опитування інформаційно-аналітичні характеристики кадрового складу державної служби ОБВ Півдня України та Вінницької області показують, що в цих органах працює до 7% державних службовців з державно-управлінською освітою, більше 50% мають економічну освіту, решта – технічну та суспільно-гуманітарну (по 12,5% кожна). В той же час, за результатами опитування значна частина державних службовців бажає, зокрема з Херсонської області (рис. 3), отримати державно-управлінську освіту в Інституті [6, с. 112]. Також 11,3% респондентів Херсонської області виявили бажання навчатися в аспірантурі Інституту (рис. 3).

В рамках співпраці Інституту та ХОДА систематично проводяться науково-комунікативні заходи щодо апробації результатів досліджень докторантів, аспірантів та здобувачів Інституту, зокрема представників від Херсонського регіону за участю провідних фахівців ОБВ та органів місцевого самоврядування. З метою наближення до проблем публічного управління тематика фундаментальних, прикладних та дисертаційних досліджень 2011 року чітко зорієнтована на виконання Програми економічних реформ 2010–2014 років, Національного плану

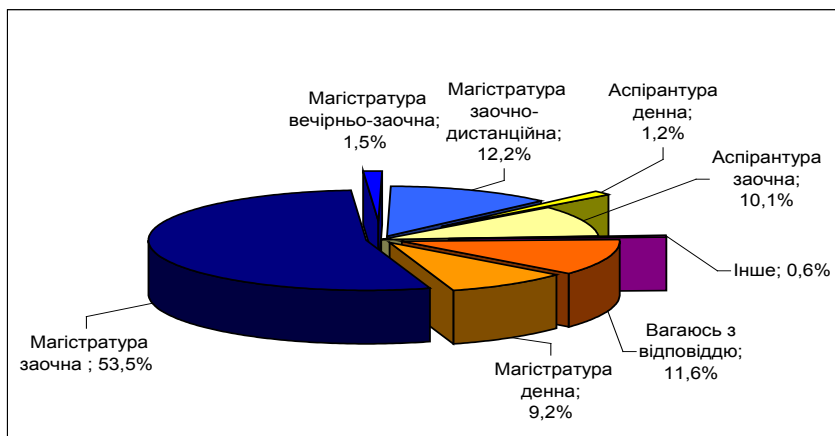

Рис. 3. Розподіл думок респондентів щодо бажання навчатися в Інституті

дій поточного року. Зокрема, такими є: управління сталим регіональним розвитком на засадах демократичного врядування; механізми реалізації функцій державного управління в умовах обмежених бюджетних ресурсів; пріоритети регіональної кадрової політики у контексті розвитку публічної служби; публічно-приватне партнерство як складова розвитку держави в умовах демократичних реформ; стратегічне планування зовнішньоекономічної інтеграції регіону як складова сталого розвитку; технології проектного менеджменту в регіональному управлінні програмами і проектами; формування регіональної системи надання електронних державних послуг, інші.

Наукова співпраця в рамках пріоритетних напрямів розвитку держави та регіонів дозволяє відчувати проблемні питання, усвідомити труднощі впровадження нововведень та сумісно сформулювати пропозиції щодо задоволення попиту на інноваційні інструменти і належним чином скорегувати освітньо-науковий супровід регіональних перетворень.

Фундаментальним науково-інноваційним внеском у реалізацію Національного плану дій 2011 року є розробка НАДУ восьмитомного видання «Енциклопедія державного управління», 4-ий том якого («Галузеве управління») розроблено Інститутом. До цього тому увійшло понад 300 статей майже 200 авторів, які розкривають термінологічну систему галузевого управління як виокремлену складову державного управління, що стосується різноманітних аспектів державної політики, визначених Законом України «Про засади внутрішньої і зовнішньої політики». А також з'ясовуються специфіка об'єктів галузевого управління, функції державної політики та її складових, висвітлюються стрижневі аспекти її формування та реалізації в упорядкованому предметному полі термінів.

Наступним вагомим кроком у розвиток державно-управлінської освіти є започаткування НАДУ розробки комплексних інноваційних підручників: «Державне управління і право», «Публічне адміністрування: теоретико-методологічні основи», «Державне управління в економічній сфері», «Державне управління соціо-гуманітарною сферою», «Публічна політика й державне управління» та «Основи вітчизняного парламентаризму», «Державне управління екологічній сфері», «Місцеве самоврядування і регіональний розвиток», «Державна політика в інформаційній сфері», «Управління суспільним розвитком», «Концептуальні засади адміністративної реформи», «Сучасна комунікація в державному управлінні», «Технології менеджменту в державному управлінні», «Державне управління у сфері національної безпеки».

Таким чином, освітньо-наукова співпраця Інституту з ОБВ на договірних засадах сприяє наближенню новацій до потреб практики, взаємовигідному збагаченню інтелектуального потенціалу державно-управлінської освіти, науки та практики регіонального управління. Подібну практику укладання договорів в даний час використовує і Головадержслужба України, її регіональні підрозділи.

Освітньо-науковий та науково-комунікативний супровід постає одним із невід'ємних способів організації виконання Програми економічних реформ 2010–2014 років та Національного плану дій 2011 рік. Такий супровід спрямований на соціалізацію новацій у сфері державної служби та сприянню їх інституалізації у державно-управлінській практиці.

Спільна освітньо-наукова співпраця ґрунтується на принципах науковості, наступності на безперерв-

ності надання освітніх послуг, використання сучасних інформаційних технологій навчання, узагальнення та впровадження передового педагогічного та фахового досвіду щодо формування освіченої, гармонійно розвинутої особистості державного службовця, професійної мобільності та швидкої адаптації до змін і розвитку інституту державної служби.

Подальша співпраця Інституту з ХОДА та обласним ЦППК спрямована на:

- удосконалення державно-управлінської освіти щодо висвітлення нових ідей у сфері державного управління, оновлення існуючих освітніх технологій щодо інноваційно-орієнтованого професійного навчання кадрового складу державної служби;
- розвиток дистанційної форми навчання шляхом організації та проведення презентаційних та навчально-тренінгових заходів з використанням сучасних телекомунікаційних та мультимедійних засобів;
- проведення фундаментальних, прикладних та дисертаційних досліджень щодо регіональних нововведень у контексті виконання Програми економічних реформ 2010–2014 років, зокрема з питань запровадження сучасних інструментів державного менеджменту та реформування системи державного управління.

Література.

1. Указ Президента України «Про Національний план дій на 2011 рік щодо впровадження Програми економічних реформ на 2010–2014 роки «Заможне суспільство, конкурентоспроможна економіка, ефективна держава» Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=504%2F2011>.
2. Бакуменко В., Попов С. Підходи-моделі до державно-управлінської інноваційної діяльності // Актуальні проблеми державного управління: зб. наук. пр. ОРІДУ. – 2011. – Вип. 1 (45). – С. 7 – 10.
3. Удосконалення інноваційно-орієнтованого професійного навчання службовців органів публічного управління Вінницької області: Звіт про НДР (заключний) / Одеський регіональний інститут державного управління НАДУ при Президенті України – № держреєстрації 00110U006242. – Одеса, 2010. – 239 с.
4. Роджерс Е. Дифузія інновацій / Пер. з англ. В Старка. – К.: Вид. дім «Києво-Могилянська академія», 2009. – 591 с.
5. Білорусов С. Г. Попов С. А. Модель інформаційно-аналітичного супроводу діяльності регіональних органів державного управління // *Materialy czwartej Miedzynarodowej naukowo-praktycznej konferencji «Nauka: teoria i praktyka – 2007»* // Тум 3. *Ekonomiczne nauki. Prawo. Panstwowy zarzad.* // *Politologija: Przemysl. Nauka i studia.* – Str. – 91–93.
6. Наукове супроводження регіональних перетворень – 2006: визначення та задоволення потреб з вдосконалення професійної діяльності службовців місцевої влади Херсонської області: Звіт про НДР (заключний) / Одеський регіональний інститут державного управління НАДУ при Президенті України – № держреєстрації 0106U003531. – Одеса, 2006. – 290 с.